

Gewikt & gewogen

SCHRIJVEN OM ANDEREN ONLEES-
BAAR TE MAKEN

Louis-Ferdinand Céline: *Sterven of liegen*. Brieven, interviews en documenten. Gekozen, ingeleid en vertaald door Jan Versteeg. De Arbeiderspers, Amsterdam, Privé-Domein 196, 1994.

Van Louis-Ferdinand Céline (1894-1961) is bekend dat hij een mythomaan was die zichzelf als door het lot aangewezen zag om de onheilsmessias van de geschiedenis te spelen. Als kurassier in de Eerste Wereldoorlog had hij een verlamming aan zijn arm overgehouden, later kreeg hij last van oorsuizingen. De boze berichten werden hem gratis en voor niks het hoofd binnengeblazen, zo leek het voor de met een grenzeloze fantasie gezegende Céline. Vanaf zijn eerste boek, *Reis naar het einde van de nacht* (1932), is hij op maniakale wijze bezig geweest het gesuis publiekelijk te maken, zo overtuigend dat het zelfs diegenen die hem weigerden te lezen schrill in de oren klonk.

Onlangs verscheen *Sterven of liegen*, een bundel brieven en interviews waaruit blijkt dat Céline veertig jaar lang op dezelfde schrille toonhoogte is blijven krijsen. In een brief uit 1950 aan bewonderaar, journalist en schrijver Albert Paraz 'bekent' hij een armzalige overlevende te zijn, die tot aan zijn dood zal blijven 'zeiken'. Ik betwijfel, zo schrijft hij, of het eeuwigdurende schandaal rondom mijn per-

soon door mij niet met opzet is uitgelokt. Maar wat is 'opzet', vraagt de lezer zich af die in dit boek weer eens het overtuigende bewijs krijgt dat Céline in hart en nieren een misantroop was. Rancune was de motor waarop hij draaide en die moest aangewend worden om haat tegen de mensheid tot kunstvorm te verheffen. Die haat werd op peil gehouden met behulp van xenofobische denkbeelden in alle denkbare varianten. Laat daar geen misverstand over bestaan. Zijn antisemitisme was geen pose. Zijn rol als verschoppeling wel. Prachtig vindt hij het om te vertellen hoe hij in een café als een schurftige hond is weggejaagd, als iemand die alleen maar onheil kan brengen. 'Het was mijn kop: die bevalt de mensen niet... Je moet je er maar bij neerleggen.'

Onlangs publiceerde *Vrij Nederland* een artikel van Benjamin Korn waarin beweerd werd dat de populariteit van Céline gebaseerd is op zijn racisme. Bewonderaars van Céline denken dat ze aangetrokken worden door diens stijl, maar in feite komt hij tegemoet aan de fascist die iedereen met zich meedraagt, zo lazen we in *Vrij Nederland*.

Célines antisemitische pamfletten zijn inderdaad lang vergoelijkt, maar dat bewonderaars van *Reis naar het einde van de nacht* en *Moord op krediet* nu van politieke incorrectheid worden beschuldigd, verhindert het

inzicht dat Céline de schrijver is van een paar prachtige boeken en daarnaast een racistische rotzak was.

Het eerste deel van *Sterven of liegen* bestaat uit de brieven aan een jeugd-vriendin. 'Alles, mijn beslissingen en mijn daden zijn grillig,' schreef Céline in 1916 aan Simone Saintu toen hij in Le Havre op het punt stond Frankrijk te ontvluchten. Op 1 juni van dat jaar liet hij vanuit het Afrikaanse Lagos weten erg veranderd te zijn, 'nog gemener geworden dan eerst.' Destouches – zo heette hij toen nog – was met zijn vierentwintig jaar al een gedesillustioneerde oorlogsveteraan, die zo ver mogelijk weg wilde gera-ken van de slagvelden waar hij zoveel ellende had meegemaakt. Niet dat het in Afrika beter was, in 'de wachtkamer van de hel', maar daar kon hij aan den lijve ondervinden dat er nog wel degelijk plekken op de wereld waren waar het blanke ras zich superieur kon wanen. De oorlog had hij opgezocht om zijn medemens 'over wie ik al grote twijfel had' tot op de bodem te leren kennen. Of hij die motivatie later bedacht heeft, doet er niet zoveel toe. Met zo'n opmerking kon hij in elk geval overtuigend de man-van-de-wereld-rol spelen tegenover Simone. En dat deed hij. Als hij weer een bravoure-verhaal vertelde over meisjes die door Senegalezen waren opgegeten, houdt hij haar bedwaard voor: 'We moeten alles van de zonnige kant bekijken, zelfs de negers.' Een enkele keer geeft hij toe zelf ook ergens van onder de indruk te kunnen raken, bijvoorbeeld van de schorpioen die zich

bedreigd voelt en zich daarom een delijke steek toebrengt. Daar zat symboliek in waarmee een trotse volksjongen zich wel kon vereenzelvigen.

Wijsneuzig maar ook absurd is zijn lofzang op het huwelijk die hij doodgemoedereerd afsluit met de opmerking dat hij wel nooit zal trouwen, terwijl hij zich een half jaar eerder in een onbezonnen huwelijk had gestort. Waarheid was een betrekkelijk begrip, stijl ging voor alles. Toen al. Vanuit het verre Afrika geeft hij Simone er van langs als ze geen mooie brieven schrijft. 'Vier nietszeggende kantjes, waar heb ik dat aan te danken.' Wees in alle dingen trouweloos, staat in dezelfde brief. Stijl en cynisme vallen bij Céline samen en daarom zingt hij zo vaak hetzelfde deuntje. Maar behalve cynisme zien we toch ook het verlangen van de volksjongen die op verheven wijze goed wil doen, zoals de wetenschap inzetten om arme sloebers vooruit te helpen. Hij ging veel later ook medicijnen studeren. Maar eerst richtte hij met veel belangstelling maar met weinig kennis een apotheekje in. Ook doet hij aan microscopisch onderzoek ten behoeve van 'de echte waarheid'. Céline heeft een kosmisch respect voor het verloop van de mensheid. Dat zou hem later nog flink opbreken.

Veel van wat in *Sterven of liegen* staat heeft een zinderend effect omdat we het kunnen koppelen aan Célines werk. Dat is een sensatie die vooral sterk is tijdens de lectuur van de interviews die vertaler Jan Versteeg heeft

geselecteerd. Onmiddellijk na verschijning van de *Reis*, in 1932, breekt er schandaal uit dat nooit meer zou ophouden. Destouches wordt gezocht en gevonden door journalisten. Hij staat ze welwillend te woord en zorgt altijd voor een paar spectaculaire quotes. Hij fantaseert elke keer wat nieuws, maar de toon is hetzelfde: als een hese stem die door oorsuizingen gekweld de lezer allerlei onsmakelijks voor de voeten werpt. Meer dan eens laat hij een verslaggever aanwezig zijn bij zijn spreekuur als arts in een buitenwijk van Parijs. Ondertussen vertelt hij door geen enkele schrijver beïnvloed te zijn, een jongen uit het volk laat zich niet door dode dingen als boeken imponeren. De straat, het gekrijts, de stank en de armoede, daar kon hij wat mee! Hij wil niet zo'n 'strontvervelend romanschrijvertje' zijn. Hij is iemand die altijd maar werkt, iemand die schrijft om anderen onleesbaar te maken.

Céline poseerde graag als iemand die tegen zijn zin schrijver was geworden. Hij zou alleen zijn gaan schrijven om een flatje te kunnen kopen. Meer valt er niet over te zeggen, luidde zijn commentaar, om vervolgens uit te leggen waarom hij aan het begin van een nieuwe literatuur had gestaan. Vroeger leerde je het leven kennen uit een roman, las je bij Balzac wat een vrek was of bij Flaubert wat een overspelige vrouw bezield. Sinds er goede kranten en tijdschriften bestaan, schrijven journalisten over die dingen. Daar zijn dus geen schrijvers meer voor nodig. Die moeten opval-

len door hun stijl. 'Ik krijg een protestantse dominee nog aan het lachen.' Hoe? 'Stijl is bedoeld om de zinnen op een bepaalde manier licht te dwingen van hun gewone betekenis af te wijken, om ze zo te zeggen los te wriken, ze te verleggen, en zo de lezer te dwingen zelf de betekenis te verleggen.' En dan komt er een Célineaanse drogreden. Met de *Reis*, met zijn stijl dus, heeft hij de woede van de wereld over zich afgeroepen. Dat zou hij tot aan zijn laatste snik toe blijven beweren, terwijl hij achterna gezeten werd vanwege zijn antisemitische pamfletten. Hij was daar zo hardnekkig in dat ie het zelf geloofde. Het slachtoffer van de holocaust was niet het joodse bevolkingsdeel, maar Louis-Ferdinand Céline. Hij zwelgt in deze zelfopgelegde slachtofferrol. Hij walgt zelfs van zijn eigen *waarheid* en zou graag eigen werk verbieden, als iemand hem in ruil daarvoor een lijfrentegaf.

Céline zegt het nergens met zoveel woorden, integendeel, hij trekt graag rookgordijnen op, maar in de correspondentie met Albert Paraz zegt hij in steeds andere toonaarden dat hem niets te verwijten valt. Hij heeft niet uit slapheid of voor geld gecollaboreerd, maar uit een mengeling van treiterij en overtuiging. 'Ik slaap gratis en voor niks met iedereen die ik wil. Uit vrije wil.' Die reactie was een verdediging tegen de aantijging van de 'domme weerzinwekkende' Sartre dat Céline door de nazi's zou zijn betaald. 'De geschiedenis heeft me gelijk gegeven, niet de mensen.' Wat wil

je van iemand die zich vijand van de menselijke soort noemt, 'een platonsche, verbale volkenmoordenaar'.

Sterven of liegen laat zien dat Céline privé, publiek, zijn hele leven op het zelfde aambeeld is blijven hameren, zonder dat het verveelt. De correspondentie met Simone Saintu, de interviews en de brieven aan Paraz geven steeds weer hetzelfde beeld van Céline tegenover de boze wereld. Verontwaardigd, bokkig, scheldend dan weer pruilend geeft hij zijn mening over de wereld die hem zoveel onrecht aandoet. Hij beschouwt zichzelf als een 'omgekeerde Dreyfus' die hij liefst in mythevorming nog zou overtreffen. 'Ik denk dat het door mij komt dat St.-Malo in de as werd gelegd dat de vliegtuigen van de RAF op mij mikten!'

Hans Renders